

УДК 378.04:[005.95:37]+378.035:34

DOI HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2023.31.283165

ІРИНА БАБЕНКО

ORCID: 0000-0001-6481-014X

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА ТА ЇЇ ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

У статті розглядається назріла в новітніх умовах гостра необхідність нових підходів до фахової підготовки менеджерів навчальних закладів в аспекті правової компетентності, на чому наголошує чинне законодавство, нормативні документи МОН України. Виокремлюються переваги використання ситуаційного підходу, котрий органічно пов'язується із діяльним у процесі педагогічного формування правової компетентності майбутнього менеджера в умовах магістратури. Автор наголошує на тому, що не лише на основі вивчення класичних дисциплін з права, але й за нових підходів до викладання (приміром, ситуаційно-діяльним), можна успішно формувати правову компетентність майбутніх менеджерів освіти.

***Ключові слова:** фахова підготовка, освітній менеджер, правова компетентність, формування, магістратура, нові підходи*

Постановка проблеми. Новітні історичні виклики до збереження і подальшого становлення української державності породжують істотно зрослі вимоги до рівня її правової підготовки освітніх менеджерів. Наш соціум вже виносив у собі нову, історично зінтегровану сукупність власних цінностей, у підвалинах котрих – перш за все – загальна фахова компетентність, а один із її складників – правова. Аби й він став втіленим на високому рівні у буденне життя кожного закладу освіти України, ще потрібен певний час. І активне формування такої компетентності у педагогів та учнів, студентів необхідне перш за все попереднім його формуванням у магістрантів зі спеціальності 073 Менеджмент «Управління навчальним закладом».

Та доки ще ці управлінці – минулих випусків магістратури – нерідко стикаються із так званою власною «правовою кризою»: існує деяка невідповідність між новітньою українською правовою базою, що в реалі невпинно наближається до європейської, у тому рахунку – й в освітній сфері, та практичною, реальною юридичною компетентністю давно діючих керівників. І то на сьогодні є велика проблема, над котрою необхідно працювати у ЗВО, а особливо, що підкреслимо, – з магістрантами – майбутніми вітчизняними менеджерами освіти, – адже ми невдовзі маємо бачити їх не лишень «...зі знанням іноземних мов, патентознавства, менеджменту і маркетингу, бухгалтерського обліку, інформації», але й – «...права» (Палінчак, Шетеля, Табанюхова та ін.). Все це робить статтю **актуальною**.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Темі професійної компетентності педагогів присвятили свої дослідження буквально безліч як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. А от наукових розвідок стосовно правової компетентності педагогів – обмаль, особливо в Україні, хоча саме українське державне законодавство, нормативні акти останнім часом присвячують саме цій темі достатньо уваги. Ще дивніше те, що така тема у вітчизняній науці навіть стосовно управлінців освітою розвивається надзвичайно слабо. Як зазначає з цього приводу український вчений О.О. Долженков, «Стає очевидним, що професійна підготовка менеджерів освіти у вищому навчальному закладі серед інших повинна реалізувати і педагогічну мету – формування правової компетентності» (Долженков). І все це додає цій науковій розвідці **особливої актуальності**.

Тож **мета статті** – ознайомити зацікавлений у темі науковий загал зі станом справ з означеної проблеми, а також намітити деякі шляхи її практичного вирішення щодо формування правової компетентності освітнього менеджера в умовах магістратури.

Викладення основного матеріалу дослідження. Правова компетентність народжується, піддається розвитку, тим чи іншим чином удосконалюється на науково-практичних засадах отриманих у ЗВО знань, а потім – за допомогою професійної управлінської діяльності. Однак, можливо вже в магістратурі формувати доволі зрілу правову компетентність як складник загальної професійної компетентності. Особливо актуально це для керівників-освітян, котрі навчаються у магістратурі за фахом «Управління навчальним закладом». Можливості використати цими спеціалістами в подальшій своїй роботі певні права цілком і на високому правовому рівні у реальності залежать від тієї низки педагогічних умов, котрі створюються в українській магістратурі нині у відповідь на високі вимоги західної освітянської царини, до стандартів котрої ми так прагнемо.

Звертаючись до зарубіжного досвіду в аспекті правової компетентності менеджерів, помічаємо наступне. Так, у вищих США (Koontz, O'Donnell) задля особистої впевненості майбутніх асів менеджменту в роботі на теренах застосування свого фаху загальний діапазон освітніх дисциплін надзвичайно широкий, а саме: ще з бакалаврату їх навчають таким складовим мистецтва менеджменту: умінню переконувати, проводити ділові перемовини; ефектно й ефективно запропонувати новинку, вбачаючи вигідність власного чи колективного новітнього проєкту; впевнено підійти до менеджменту в будь-якому бізнесі з оригінальними проєктами і в цілком конкретних ситуаціях: з «кейсами», тобто стратегічно й тактично мислити, відтак – навіть інтуїтивно, але відповідально приймати остаточні рішення в умовах так званої «невизначеності» (Кардаш, 2022) (нам би повчитися тому задля правильних і швидких управлінських дій в умовах сучасної нам «жорсткої невизначеності» (Карпов, 2010); креативно розробляти проблемні завдання; вдало використовувати інтернет з новітніми гаджетами в руках; а також бути внутрішньо незалежними, мати професійну гордість і твердість, наполегливість у характері, дотримуючись етики у поведінці; тримати слово менеджера тощо (Koontz, O'Donnell).

Але педагоги США жорстко наполягають: для того, аби здійснювати усе це впевнено і без негативних наслідків, майбутньому менеджеру необхідно на «відмінно» або хоча би на «добре» (але ні в якому випадку не на «задовільно», бо не отримаєш диплома, а лише довідку) опанувати правовими дисциплінами, що пропонуються магістрантам (там же). Це ж напряду стосується менеджерів американської освіти, і не тільки: Європейський Союз також яскраво демонструє нам правову компетентність менеджменту глобально престижного освітнього простору Заходу, і не тільки на прикладі приватних закладів освіти.

Вміння успішно чи не успішно займатися менеджментом в освіті у нелегких новітніх умовах українського соціуму – то своєрідний підсумок роботи педколективу магістратури кожного ЗВО, котрий видав своєму випускнику відповідний диплом. І поки що результати недостатньо втішні. У той же самий час європейська освіта, зокрема, магістерська, давно вже не тільки передавач, але й генератор нового знання і широкого кола компетентностей, діючий вулкан ідей, новітніх досліджень та застосувань на практиці, у тому рахунку – й у правовій сфері. Все це має стосуватися і правової компетентності здобувачів освіти українських ЗВО, зокрема другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент «Управління начальним закладом», якому правові знання та навички стануть гостро необхідними з перших кроків управлінської діяльності. Причому, рівень цієї компетентності, безсумнівно, повинен постійно підвищуватися протягом усього професійного життя.

На цьому наголошує наше чинне законодавство, про це йдеться у нормативних документах МОН України. Недарма у Наказі МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта» (за спеціалізаціями) для другого (магістерського) рівня вищої освіти від 18.11.2020 р. подана «Матриця відповідності визначених Стандартом компетентностей/результатів навчання дескрипторам НРК». І саме у графі «Відповідальність і автономія» за цією матрицею позначаються такі трудові моменти майбутнього освітнього менеджера як «Управління робочими або навчальними процесами, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів»; «Відповідальність за внесок до професійних знань і практик та/або оцінювання результатів діяльності команд та колективів»; «Здатність продовжувати навчання з високим ступенем автономії» (*Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 015...*, с. 14).

Цим же Наказом МОН України вимагає, природно, як це відбувається і на Заході, широкого опанування знаннями з права, і на таких засадах: «Обирати оптимальну стратегію колективної діяльності, міжособистісного спілкування та взаємодії для реалізації комплексних проєктів у професійній освіті та міждисциплінарних проєктів з урахуванням етичних, правових, соціальних та економічних аспектів»; «Знати і застосовувати в практичній діяльності законодавчу базу щодо захисту права інтелектуальної власності, комерціалізації результатів науково-дослідної, винахідницької та проєктної діяльності у сфері професійної освіти» (там же, с. 10). Розвиває ці вимоги і Наказ МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» (за спеціалізаціями) для другого (магістерського) рівня вищої освіти від 05.01. 2021 р.» (*Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016...*).

Загальновідомо, що однією із основних компонент професійної компетентності майбутніх керівників освіти є не просто правова, але – соціально-правова компонента: на царині своєї професійної діяльності за допомогою набутих і тих, що здобуваються протягом трудового життя юридичних знань взаємодіяти із громадянськими соціальними інститутами та соціальними групами, у тому рахунку – й малими. Такої ґрунтовної підготовленості вимагає самостійне керування. Отож, аби у майбутньому дбати за правові підвалини стосунків із колективами закладу (педагогічним, учнівським, батьківським, технічним), котрий очолить, а також із соціумом (Білик; Віаніс-Трофименко, Лісовенко, 2007), сьогодні магістранти вивчають основи освітнього, трудового, сімейного права, правової охорони творчої, креативної, інтелектуальної діяльності, а відтак – й авторського права, нормативно-правові засади усієї галузі освіти, беруть активну

участь у семінарських та практичних заняттях, самостійних роботах за такими методами навчання, тестових іспитах.

З урахуванням продиктованих сучасністю нових підходів стосовно формування потужної правової загальної професійної освітньої компетентності вітчизняний науковець О. О. Долженков зазначає: «Розгляд різних визначень правової компетентності дає підстави зрозуміти, що це складне особистісне утворення, яке проявляється, розвивається і реалізується у вирішенні певного комплексу навчальних, професійних та інших завдань. Професійні компетенції в цілому та правові, зокрема, є системними характеристиками особистісно-орієнтовного підходу щодо професійної підготовки, оскільки відносяться виключно до особистості студента і перевіряються тільки в процесі виконання ним певного комплексу дій. Одним з ефективних способів вирішення зазначеного підходу є використання у процесі правової підготовки менеджерів освіти ідей ситуаційного підходу, який передбачає підбір і застосування ситуаційних завдань («кейс-стаді»), концентрацію уваги на особистісному ставленні майбутнього фахівця до аналізу та вирішення проблеми» (Долженков, с. 33).

Ідея цього – ситуаційного – методу (Лапузіна, 2006; Yurasuyk) полягає у доборі й застосуванні саме ситуаційних завдань. Це вони актуалізують суто особистісне, індивідуальне ставлення магістранта до проблеми. У такому підході – цілком конкретні рекомендації відносно застосування так званого «наукового стану» до реальної практики сьогодення управлінського процесу залежно від складності конкретної ситуації (кейсу), умов зовнішнього й внутрішнього середовища освітнього закладу.

Тренуючись на заняттях ще у стінах ЗВО використовувати ситуаційний, і разом з ним природно-діяльнісний підхід, майбутні менеджери можуть зрозуміти, які саме методи, засоби роботи з управління навчальним закладом згодом сприятимуть досягненню різних його цілей у конкретній соціумній, життєвій, педагогічній ситуації.

Виокремлюються такі переваги використання ситуаційного підходу в процесі підготовки правової компетентності майбутнього менеджера: а) володіння високим мотиваційним потенціалом за рахунок зв'язку із професійними інтересами; б) задоволення пізнавального інтересу; в) імітація елементів майбутньої професійної діяльності; г) зміст реальної проблеми з юридичної практики; г) ситуації застосовуються у тій системі, котра має у собі три специфічних блоки: штучно створені ситуації; ситуації, які імітують проблему, що має практичне значення; особистісно-орієнтовні ситуації, вирішення котрих і зв'язане з майбутньою професійною кар'єрою магістранта» (Yurasuyk). При цьому паралельне вирішення проблемних спеціальних ситуацій запам'ятовується міцно й надовго, а наступна поява аналогічної у реальній професійній роботі обов'язково викличе з глибин пам'яті необхідне засвоєне колись рішення або підштовхне до правильного нового (Долженков; Кічук).

Маючи на увазі можливості ситуаційного підходу задля формування правової компетентності освітнього менеджера, цілком реально виокремити можливості моделювання навчальних ситуацій, які «займаються» гострими правовими питаннями у контексті саме проблемного навчання. Також у процесі його можуть «бути присутніми» й ті ситуації, які надають можливості вивчати поведінку людей у конкретних, заданих педагогом, ситуаціях, а ще – підвищувати студентів суто індивідуальний особистісний інтелектуальний, діяльнісний потенціал, власну мотивацію оволодіння правовою компетентністю менеджера в освіті.

Висновок. Саме таким чином отримана в університеті правова компетентність менеджера другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 073 Менеджмент «Управління навчальним закладом» повинна стати тим підґрунтям для діяльності вітчизняних управлінців освітою, що надасть можливість нашим освітнім закладам зійти на нові висоти стосунків із соціумом. За допомогою не лишень класичних навчальних дисциплін з права, але й нових підходів до викладання (приміром, ситуаційно-діяльнісний: кейс-стаді, що пов'язується із діяльнісним), може забезпечуватися можливість активного й цілеспрямованого формування правової компетентності майбутніх менеджерів української освіти. Чіткою має бути її орієнтація і на вимоги новітнього вітчизняного ринку усіх, без винятку, освітніх послуг саме до правових аспектів професійних компетентностей менеджерів освіти, котрі володітимуть певними вміннями й навичками щодо практичного їхнього застосування у щоденному житті, під час роботи на керівних посадах у навчальних закладах.

Список використаних джерел

- Білик, В. В. *Оцінювання професійної компетентності майбутніх фахівців в умовах професійної підготовки у вищій школі.* Взято з <http://elar.khmn.edu.ua/bitstream/123456789/1436/4/%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%8C%20%D1%96%20%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA%202013.pdf> (дата звернення: 14.01.2023).
- Віаніс-Трофименко, К. Б., Лісовенко, Г. В. (2007). *Підвищення професійної компетентності педагога.* Харків: Основа.

- Долженков, О. О. *Формування правової компетентності майбутніх менеджерів освіти*. Взято з <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5258/1/8.pdf> (дата звернення: 11.11.2022).
- Кардаш, Н. Г. (2022). *Розробка і прийняття управлінських рішень у педагогічному менеджменті*. (Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»). Полтава.
- Карпов, А. В. (2010). *Психологія менеджменту: навчальний посібник*. Київ: Просвіта.
- Кічук, Я. *Правова компетентність – важлива якість соціального педагога як суб'єкта професійної діяльності*. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Педагогіка*, 2, 15-18.
- Лапузіна, О. М. (2006). *Формування професійної етики у майбутніх інженерів на основі ситуаційного навчання*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Вінниця.
- Палінчак, М. М., Шетеля, Н. І., Табанюхова, О. М., Тимчик, М. П., Гжешук, В. В., Палінчак, В. М. *Специфіка підготовки економістів і менеджерів у США та Польщі*. Взято з <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34063/1/%20.pdf> (дата звернення: 18.02.2023).
- Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта» (за спеціалізаціями) для другого (магістерського) рівня вищої освіти: наказ МОН України від 18.11.2020 р.* Взято з https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2020/11/20/015_profesiyuna_osvita_mahistr.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
- Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» (за спеціалізаціями) для другого (магістерського) рівня вищої освіти: наказ МОН України 05.01. 2021 р.* Взято з <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoi-osviti> (дата звернення: 21.02.2023).
- Koontz, H., & O'Donnell, C. *Management: A Systems and Contingency Analysis of Managerial Functions*. New York, McGraw-Hill Book Company. Retrieved from [https://www.scirp.org/\(S\(i43dyn45teexjx455qlt3d2q\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=2233933](https://www.scirp.org/(S(i43dyn45teexjx455qlt3d2q))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=2233933) (дата звернення: 12.03.2021).
- Yurasyuk, N. *Future manager's legal competence forming on the basis of situational approach*. Retrieved from <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-08284-9> (дата звернення: 09.08.2021).

References

- Bilyk, V. V. *Otsiniuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv v umovakh profesiinoi pidhotovky u vyshchii shkoli [Assessment of professional competence of future specialists in the conditions of professional training in higher education]*. Retrieved from <http://elar.khmnu.edu.ua/bitstream/123456789/1436/4/%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%8C%20%D1%96%20%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA%202013.pdf> [in Ukrainian].
- Dolzhenkov, O. O. *Formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnikh menedzheriv osvity [Formation of legal competence of future managers of education]*. Retrieved from <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5258/1/8.pdf> [in Ukrainian].
- Kardash, N. H. (2022). *Rozrobka i pryiniattia upravlinskykh rishen u pedahohichnomu menedzhmenti [Development and adoption of management decisions in pedagogical management]*. (Thesis master). Poltava [in Ukrainian].
- Karpov, A. V. (2010). *Psykhologhiia menedzhmentu [Psychology of management]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].
- Kichuk, Ya. *Pravova kompetentnist – vazhlyva yakist sotsialnoho pedahoha yak sub'iekta profesiinoi diialnosti [Legal competence is an important quality of a social pedagogue as a subject of professional activity]*. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Pedahohika [Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. Pedagogy]*, 2, 15-18 [in Ukrainian].
- Koontz, H., & O'Donnell, C. *Management: A Systems and Contingency Analysis of Managerial Functions*. New York, McGraw-Hill Book Company. Retrieved from [https://www.scirp.org/\(S\(i43dyn45teexjx455qlt3d2q\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=2233933](https://www.scirp.org/(S(i43dyn45teexjx455qlt3d2q))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=2233933).
- Lapuzina, O. M. (2006). *Formuvannia profesiinoi etyky u maibutnikh inzheneriv na osnovi sytuatsiinoho navchannia [Formation of professional ethics in future engineers based on situational learning]*. (Extended abstract of PhD diss.). Vinnytsia [in Ukrainian].
- Palinchak, M. M., Shetelia, N. I., Tabaniukhova, O. M., Tymchuk, M. P., Gzheshchuk, V. V., & Palinchak, V. M. *Spetsyfyka pidhotovky ekonomistiv i menedzheriv u SShA ta Polshchi [The specifics of training*

economists and managers in the USA and Poland]. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34063/1/%20.pdf> [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 015 „Profesiina osvita” (za spetsializatsiiami) dlia drugoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity [On the approval of the standard of higher education in specialty 015 "Professional education" (by specializations) for the second (master's) level of higher education]: nakaz MON Ukrainy vid 18.11. 2020 r. Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2020/11/20/015_profesiyna_osvita_mahistr.pdf [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 016 „Spetsialna osvita” (za spetsializatsiiami) dlia drugoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity [On the approval of the standard of higher education in specialty 016 "Special education" (by specializations) for the second (master's) level of higher education]: nakaz MON Ukrainy 05.01. 2021 r. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzhenni-standarti-vishoyi-osviti> [in Ukrainian].

Vianis-Trofymenko, K. B., & Lisovenko, H. V. (2007). Pidvyshchennia profesiinoi kompetentnosti pedahoha [Increasing the professional competence of the teacher]. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].

Yurasyuk, N. Future manager's legal competence forming on the basis of situational approach. Retrieved from <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-08284-9>.

BABENKO I.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

LEGAL COMPETENCE OF THE EDUCATIONAL MANAGER AND ITS FORMATION IN THE CONDITIONS OF THE MAGISTRATE

The article examines the urgent need for new approaches to the professional training of managers of educational institutions in terms of legal competence, which is emphasized by the current legislation and normative documents of the Ministry of Education and Culture of Ukraine. The advantages of using the situational approach are highlighted, which is organically connected with the activity in the process of pedagogical formation of the legal competence of the future manager in the conditions of the master's degree. The author emphasizes that not only on the basis of the study of classical law disciplines, but also on the basis of new approaches to teaching (for example, situational-activity), it is possible to successfully form the legal competence of future managers of education.

In this way, the legal competence of the manager of the second (master's) level of higher education in the specialty 073 Management "Educational Institution Management" obtained at the university should become the basis for the activities of domestic education managers, which will enable our educational institutions to reach new heights of relations with society. With the help of not only classical educational disciplines in law, but also new approaches to teaching (for example, situational-activity: case study, which is connected with activity), the possibility of active and purposeful formation of legal competence of future managers of Ukrainian education can be ensured. It should be clearly oriented to the requirements of the newest domestic market of all, without exception, educational services, precisely to the legal aspects of the professional competences of education managers, who will possess certain abilities and skills regarding their practical application in daily life, while working in managerial positions in educational institutions .

Key words: *professional training, educational manager, legal competence, formation, master's degree, new approaches*

Стаття надійшла до редакції 25.05.2023 р.